

Cercetări arheologice în aşezarea din secolele II-V e.n. de la Cîrligi comuna Filipeşti, jud. Bacău

IOAN MITREA

În campania de cercetări arheologice din 1981 au fost continuate săpăturile în aşezarea de la Cîrligi, comuna Filipeşti, judeţul Bacău, în punctul numit de localnici „Rădi-Hărmăneşti”, situat în marginea de nord a satului Cîrligi, pe terasa din stînga pîriului Băhnişoara-Hărmăneşti.

Cercetările s-au concentrat în zona de vest a aşezării, unde au fost săpate secţiunile VIII—XX şi casele necesare dezvelirii unor complexe arheologice, constînd din locuinţe şi gropi (fig. 1).

În săpăturile din 1981, au fost descoperite, sporadic, şi materiale arheologice mai vechi, aparţinînd epocii Latene (unele de factură bastarnică)¹. Cele mai numeroase materiale aparţin unui orizont arheologic ce atestă prezenţa în acest loc a unei aşezări din secolele II—IV e.n. Şi în 1981 au fost descoperite cîteva fragmente ceramice, din vase, care, prin atributele lor intrinseci, indică o locuire ce poate fi datată la sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului al V-lea, confirmîndu-se, în acest fel, observaţiile din 1979².

Datorită faptului că stratul de pămînt în care se găsesc materialele arheologice se află la mică adîncime, fiind purtat prin lucrările agricole, nu am putut delimita, stratigrafic, nivelul corespunzător aşezării din secolele II—III e.n., de nivelul aşezării din secolul al IV-lea şi eventual începutul secolului al V-lea e.n. Încadrarea cronologică a complexelor arheologice s-a făcut exclusiv pe baza analizei materialelor ceramice descoperite în aceste complexe.

Prin secţiunile săpate în 1981 au fost surprinse şi apoi dezvelite, prin deschiderea unor case, două locuinţe (notate L₂ şi L₃) şi două gropi (notate G₁ şi G₂).

Locuinţa nr. 2, surprinsă în secţiunea XIV, între metrii 7,65 şi 12,70, a fost dezvelită în întregime, prin săparea secţiunii XV, precum şi a spaţiului dintre cele două secţiuni (fig. 2). Locuinţa L a fost construită la suprafaţa solului, fiind de formă rectangulară în plan, cu laturile de circa 4,25 × 5,05 m. Limitele aproximative ale locuinţei au fost stabilite pe baza delimitării suprafeţei pe care s-au găsit resturi de luteială arsă, provenită de la pereţi, fragmente ceramice, pigmenţi de

cărbuni şi oase de animale. Aproape de latura de sud şi, respectiv, mai aproape de colţul de sud-vest al încăperii a fost dezvelită o vatră în groapă, care se adîncea cu 0,50 m faţă de nivelul podelei. Vatra avea pereţii puternic arşi, dovadă a unei folosiri îndelungate.

În suprafaţa locuinţei, s-au găsit 46 de fragmente ceramice, marea majoritate provenind din vase lucrate la roată. Din totalul ceramicii lucrate la roată, 74% reprezintă ceramica cenuşie fină, 15% ceramica cenuşie zgrunţuroasă şi 11% ceramica din pastă aspră sau zgrunţuroasă, de culoare cărămizie.

Foarte puţinele fragmente ceramice lucrate cu mîna provin din vase de tipul borcanelor.

Fragmentele ceramice din această locuinţă, dintre care unele aflate sub bucăţile de chirpic (luteiala de la pereţi), provin aproape în totalitate din vase lucrate la roată, neîntregibile, care, prin caracteristicile lor, se încadrează la sfîrşitul secolului al III-lea şi în secolul al IV-lea e.n.

Locuinţa nr. 3. A fost surprinsă în secţiunea XVI, între metrii 38,50 şi 42. Suprafaţa locuinţei a fost surprinsă în paralel şi în secţiunea XVII. Pentru dezvelirea întregii suprafeţe a locuinţei a fost săpată şi o casetă pe latura de sud a secţiunii XVII (fig. 3). Locuinţa L₃ este de tipul locuinţelor parţial îngropate în pămînt (bordei), avînd în plan orizontal o formă uşor trapezoidală, cu laturile de 3,25—4,25 × 4,00—4,24 m şi colţurile rotunjite. Partea săpată în pămînt se adîncea cu circa 1,20—1,40 m faţă de nivelul actual de călcare al terenului, aflat într-o uşoară pantă, şi cu 0,65—0,75 m faţă de limita inferioară a stratului de pămînt cu resturi arheologice.

Spre marginea de nord a locuinţei a fost cruţată, în pămîntul viu, o laviţă cu lăţimea cuprinsă între circa 1,00 şi 16,0 m, şi mai înaltă cu circa 0,37 m faţă de nivelul podelei. În această locuinţă nu s-au găsit resturi ale instalaţiei pentru foc.

În umplutura locuinţei s-a găsit o mare cantitate de ceramică, fragmentară, din care s-au întregit doar cîteva vase. Din totalul ceramicii aflate în L₃, 83% reprezintă ceramica lucrată la roată şi 17% ceramica lucrată cu mîna. Din totalul ceramicii lucrate la roată, specia cenuşie fină reprezintă 54% ; specia cenuşie zgrunţuroasă 22% ; cea neagră fină 3% ; specia roşie fină 15% , iar cea portocalie fină şi aspră 6%.

¹ Reamintim că prin cercetările din 1979, din acest loc, au fost descoperite materiale arheologice ce indică prezenţa unui cimitir bastarnic. Cf. Ioan Mitrea, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 433—434.

² Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 441.

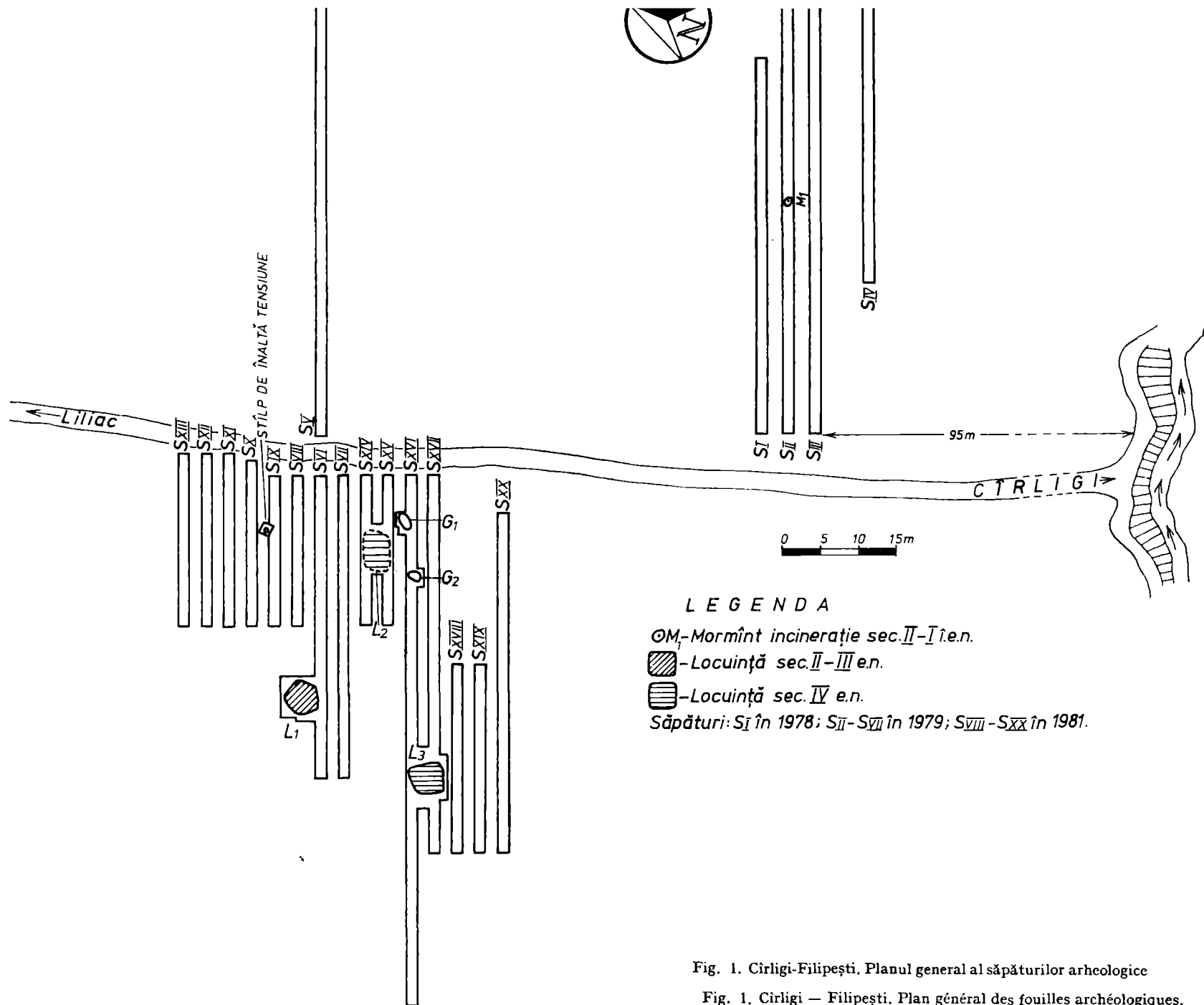

Fig. 1. Cîrligi-Filipești, Planul general al săpăturilor arheologice

Fig. 1. Cîrligi — Filipești. Plan général des fouilles archéologiques.

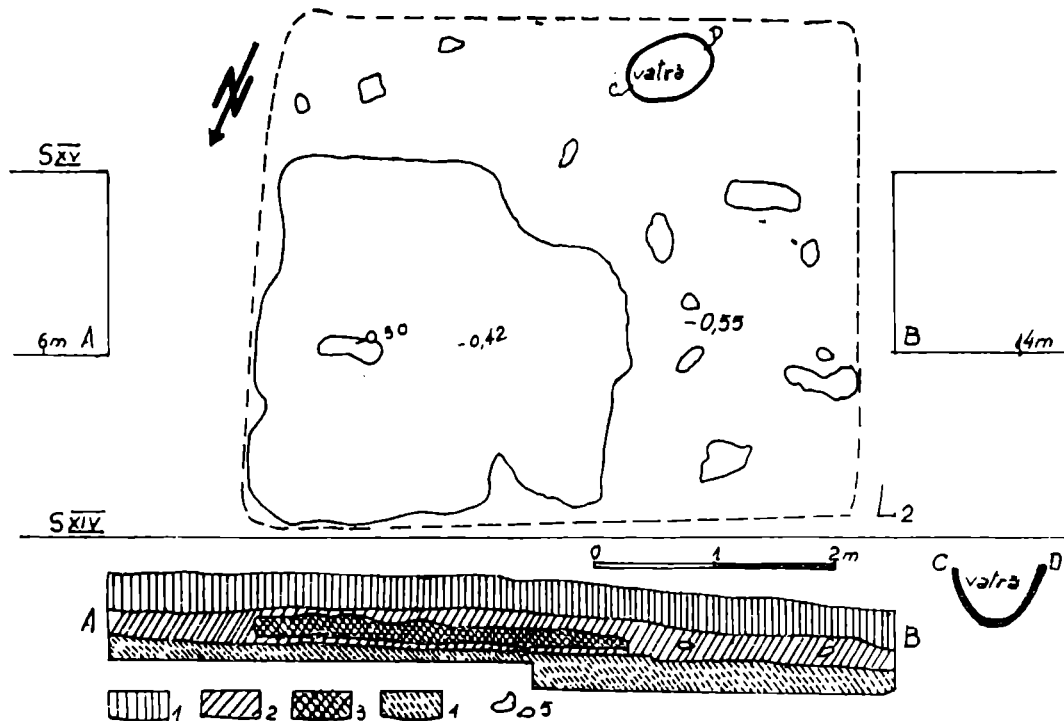

Fig. 2. Planul și profilul locuinței L₂. 1 sol vegetal; 2 sol cenușiu; 3 pământ cu chirpic, cărbuni și ceramică; 4 sol galben; 5 chirpic.

Fig. 2. Plan et profil de l'habitation L₂.

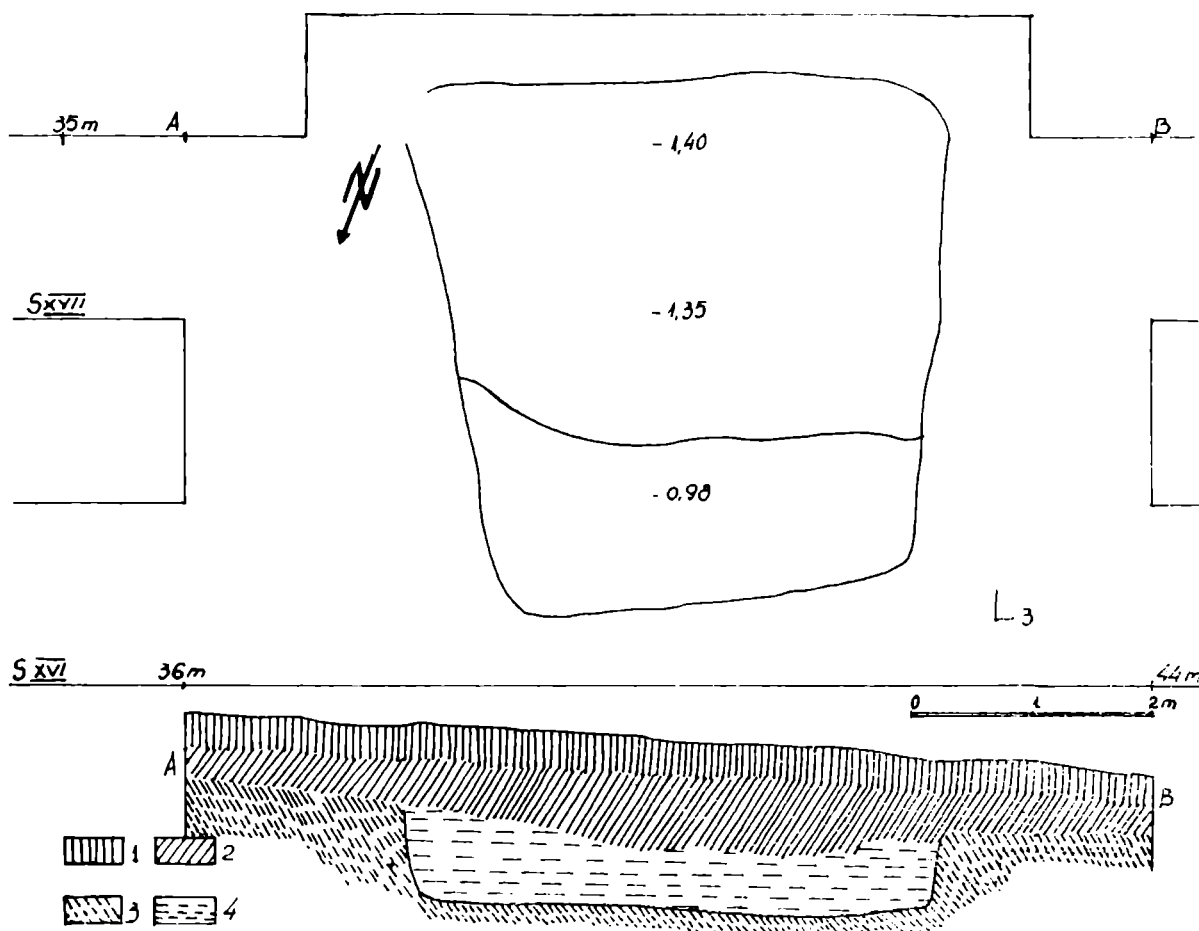

Fig. 3. Planul și profilul locuinței L₃. 1 sol vegetal; 2 sol cenușiu; 3 sol galben; 4 umplutură.

Fig. 3. Plan et profil de l'habitation L₃.
www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Pe lângă ceramică, în umplutura locuinței L₃, s-au mai găsit fragmente de lutuială de la pereți, având imprimate urme de pari, pigmenți de cărbuni, precum și oase de animale și păsări.

Este posibil ca unele fragmente ceramice de tip carpic din pastă fină cenușie (fig. 5/1—4; fig. 7/1, 4, 7), precum și cele din pastă roșie, dintre care unele cu angobă și decor lustruit pe buză

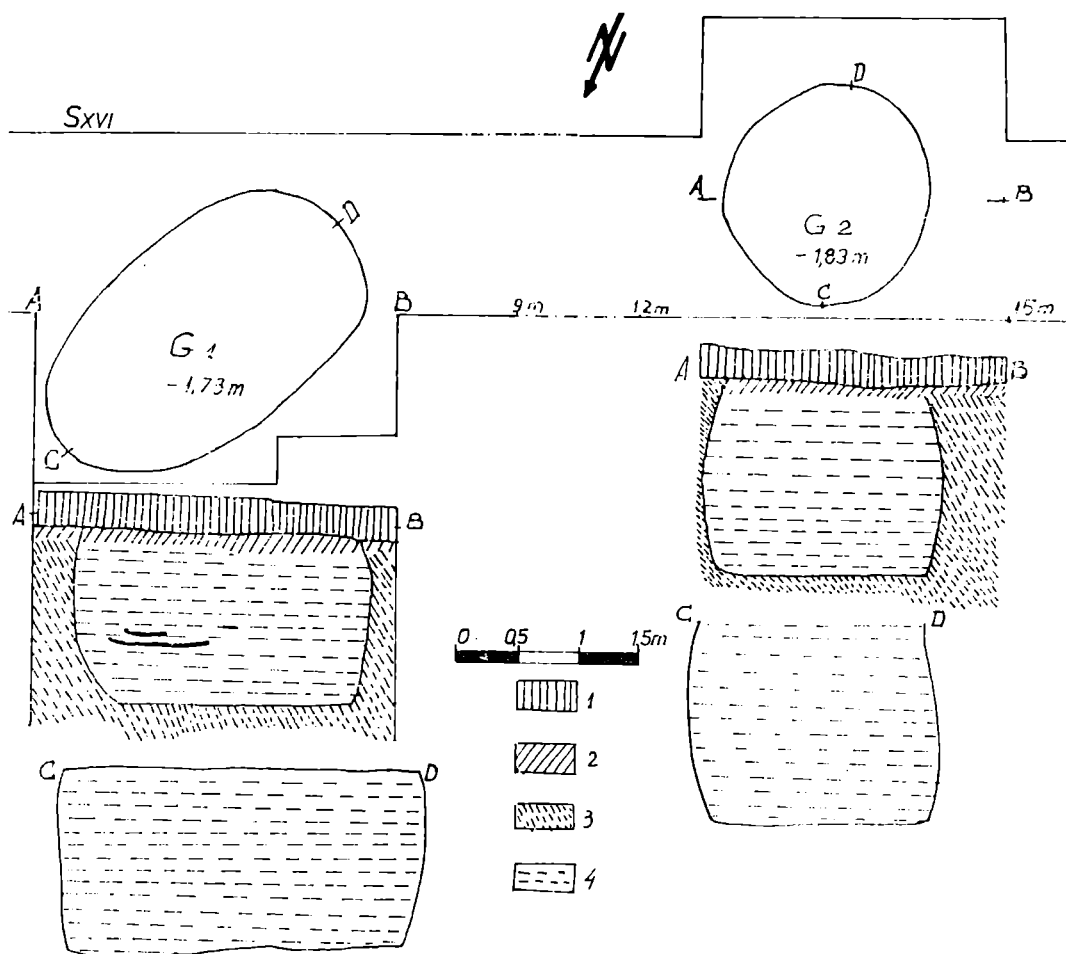

Fig. 4. Planul și profilul gropilor G₁ și G₂. 1 sol vegetal; 2 sol cenușiu; 3 sol galben; 4 umplutură.

Fig. 4. Plan et profil des fosses G₁ et G₂.

și corpul vasului (fig. 5/6; fig. 7/1), să fi fost antrenate în groapa bordeiului, după cum nu este exclus, ca unele forme de vase carpice, să se mențină pînă la începutul secolului al IV-lea e.n.

Că locuința L₃ aparține unui orizont de locuire ce poate fi datat la sfîrșitul secolului III-lea și în secolul al IV-lea e.n. o demonstrează materialele aflate în inventarul său. Dintre acestea, menționăm în primul rînd, un castron (fig. 6/5; fig. 8/8), de mici dimensiuni, lucrat cu mîna, dintr-o pastă cu multe cioburi în compoziție, avînd gura arcuită spre interior. Pereții castronului au culoarea cărămizie în exterior și neagră în interior. Acest tip de vas, străin de mediu local, reprezintă o influență nordică³, și poate fi atribuit secolului al IV-lea.

³ Un castron asemănător, considerat de factură nordică, a fost descoperit în necropola de la Birlad-Valca Seacă, Cf. V. Palade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 410, fig. 3/3 și p. 412.

Tot din inventarul locuinței L₃, face parte și o ceașcă (fig. 6/1; fig. 8/4) de dimensiuni mici, care a fost lucrată cu mîna, din pastă cu cioburi în compoziție. Ceașca, de culoare cărămizie, cu baza mică, pereții larg evazați și marginea gurii subțiată, se încadrează în tipul de cești fără toartă, ornamentate cu alveole deasupra bazei. O a doua ceașcă, aproape identică cu cea descrisă, a fost descoperită în secțiunea XVII (fig. 6/2; fig. 8/6).

Ceștile fără toartă se întîlnesc în faza tîrzie a culturii carpice.⁴ Tipurile de cești fără toartă, ornamentate cu alveole deasupra bazei, se întîlnesc mai ales în complexe datate în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. și în secolul al IV-lea e.n. Așa, de exemplu, mai multe cești fără toartă, decorate cu alveole deasupra bazei, ase-

⁴ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 68—69.

Fig. 5. Ceramică, obiecte din fier și lut, din sec. II—III e.n.

Fig. 5. Céramique, objets en fer et en argile, des IIe—IIIe siècles.

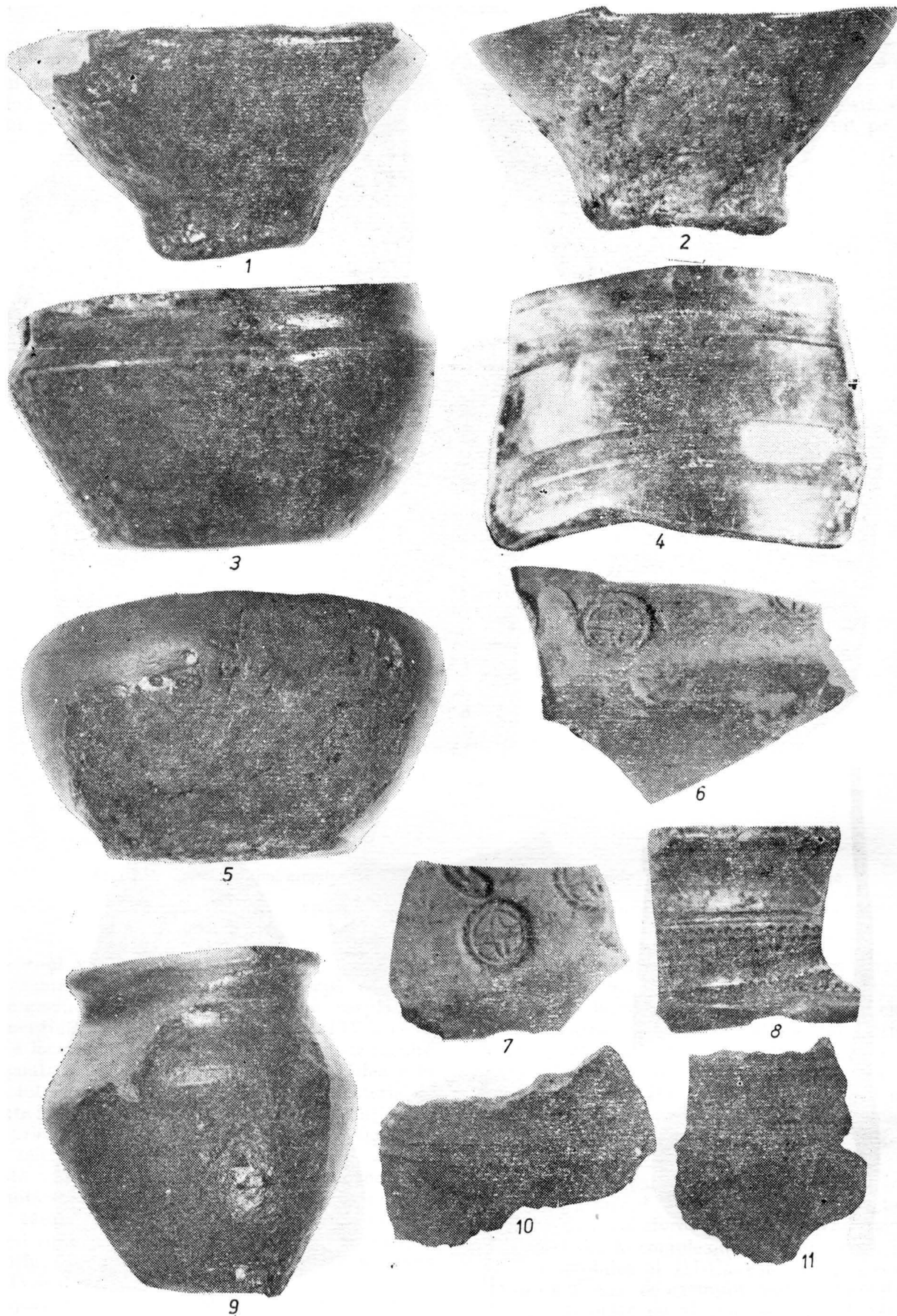

Fig. 6. Ceramică și fragment de pahar (4) din sec. IV și începutul sec. V e.n.

Fig. 6. Céramique et fragment de verre (4) du IVe siècle et le commencement du Ve siècle n.è.

Fig. 7. Ceramică, obiecte din fier și lut, din sec. II – III e.n.

Fig. 7 Céramique, objets en fer et en argile des IIe – IIIe siècles.

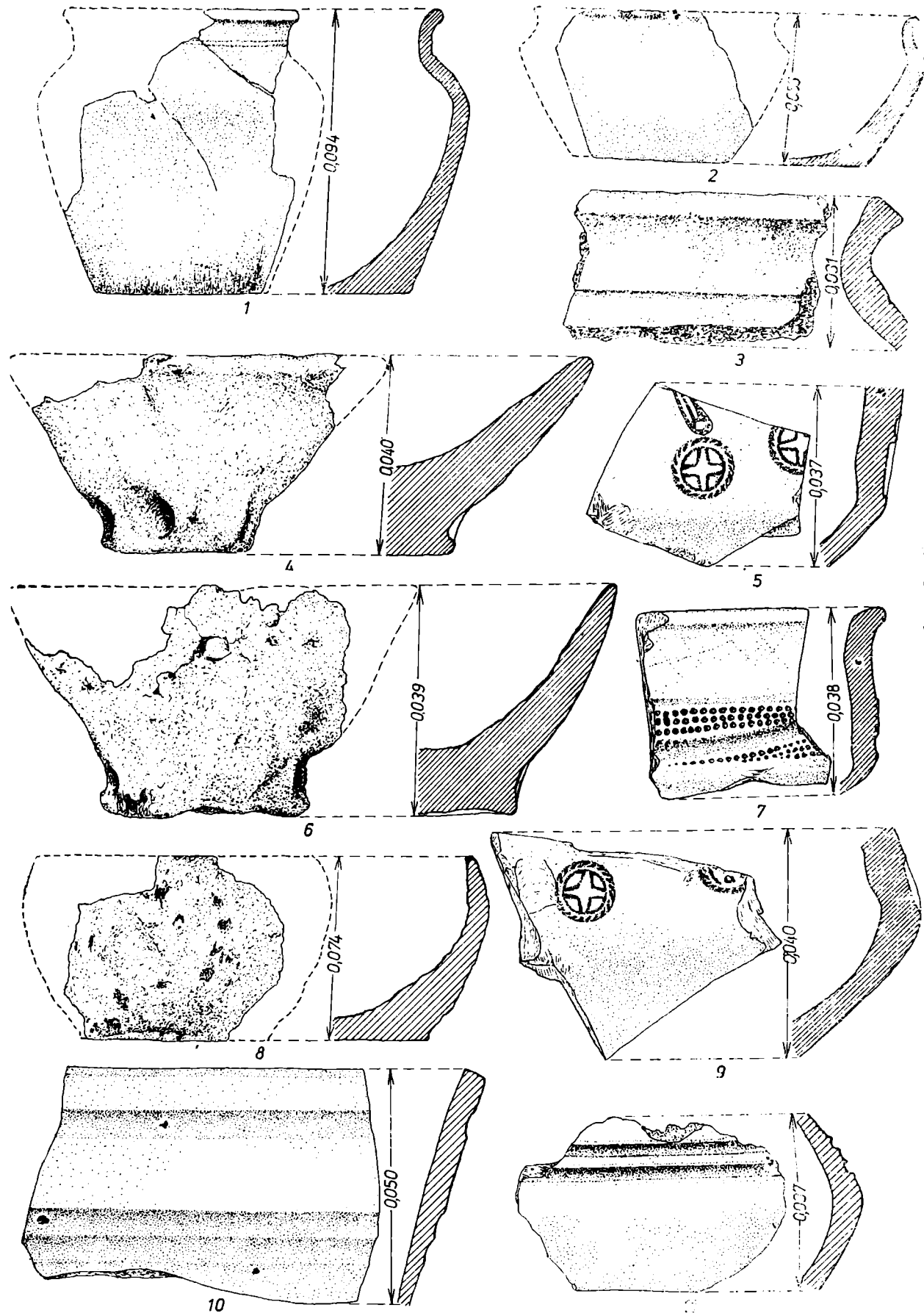

Fig. 8. Ceramică și fragment de pahar (10), din sec. IV și începutul sec. V e.n.

Fig. 8. Céramique et fragment de verre (10), du IVe et le commencement du V siècle n.è.

mănătoare exemplarelor descoperite la Cîrligi-Filipești, au fost găsite în castrul roman de la Gilău⁵. Cesti fără toartă, dintre care una decorată cu alveole deasupra bazei, au fost descoperite și în necropola de tip Sintana de Mureș de la Birlad-Valea Seacă⁶.

Avind în vedere caracteristicile ceramicii descoperite în locuința L₃ (castronul și ceașca, precum și alte fragmente ceramice) atribuim acest complex unei etape cronologice cuprinse între sfîrșitul secolului al III-lea și prima jumătate a secolului al IV-lea e.n. Foarte probabil, materialul ceramic descoperit în L₃ ilustrează o fază finală a culturii carpice și de început a culturii Sintana de Mureș, după cum nu este exclus ca unele din aceste materiale ceramice să ateste prezența în această așezare a unor elemente de tipul celor specifice „culturii tumulilor carpatici”⁷.

Dintre complexele descoperite în 1981, mai menționăm două gropi.

Groapa nr. 1, surprinsă parțial în secțiunea XVI, între metrii 5,40 — 7,60, a fost dezvelită în totalitate, prin săparea unei case pe latura de nord a secțiunii amintite.

Groapa (fig. 4/G₁) avea o formă ovală în plan orizontal, cu axele de 2,95 × 1,70 m, adîncindu-se cu 1,73 m față de nivelul actual al terenului. În umplutura gropii s-au găsit cîteva fragmente ceramice, cenușii, atipice, dar și fragmente din pastă zgrunțuroasă, provenind din vase de tip Sintana de Mureș.

În umplutura gropii s-au mai găsit cîteva oase de animale, pigmenți de cărbuni, iar la 1,18 m adîncime, de la nivelul actual al terenului, o dungă de cărbuni, lungă de 0,90 m și groasă de 3—4 cm. Caracteristicile fragmentelor ceramice descoperite, permit atribuirea acestei gropi așezării din secolul al IV-lea e.n.

Groapa nr. 2 a fost surprinsă tot în secțiunea XVI, între metrii 12,70 și 14,40. Deschiderea unei case, pe latura de sud a secțiunii, a permis dezvelirea în întregime a suprafeței acestei gropi și săparea ei integrală.

Groapa (fig. 4/G₂) era aproximativ de forma unui butoi, avînd gura puțin mai mică decît fundul, care se află la 1,83 m față de nivelul actual de călcare. În umplutura gropii s-au găsit foarte puține materiale. Dintre acestea menționăm cîteva mici fragmente din pastă fină cenușie, provenite din vase de tip carpice și un fragment dintr-o toartă de amforă, din pastă aspră, de culoare alburie-gălbuie, cu pete de la arderea secundară, avînd nervură mediană, mărginită de șanțuri (fig. 5/5; fig. 7/3). Aceste cîteva materiale fac

posibilă atribuirea gropii G₂ nivelului corespunzător așezării carpice.

Așezării carpice îi aparțin și alte materiale descoperite în secțiunile săpate, între care menționăm: mai multe fragmente ceramice, un suport din lut ars pentru frigare (fig. 5/12; fig. 7/9), o dăltiță (gravoar?) (fig. 5/5; fig. 7/8) și o cataramă (fig. 7/6) din fier și două fusaiole din lut (fig. 5/10, 11).

Deși materialele carpice descoperite în 1981 indică o fază tîrzie din evoluția acestei culturi, ca și inventarul locuinței L₁ descoperită în 1979⁸, menționăm că începuturile așezării carpice de la Cîrligi, punctul „La Rădi-Hărmănești”, pot fi situate în secolul al II-lea e.n. Pentru aceasta pledează unele fragmente ceramice descoperite în diferite secțiuni, fragmente care provin din vase lucrate la roată, caracteristice fazei timpurii a culturii carpice, precum și descoperirea întîmplătoare, în perimetrul așezării, a două monede romane imperiale⁹, respectiv un denar de argint de la Traian (anii 101—102) și un denar de argint de la A. Pius (anii 140—143).

Dacă nivelul aparținînd secolului al IV-lea e.n. este ilustrat de inventarul locuințelor L₂ și L₃, precum și de unele materiale ceramice descoperite în secțiunile săpate (fig. 6/9; 8/1), este locul să menționăm că și în 1981 au fost descoperite cîteva materiale arheologice, care par a indica o locuire tîrzie în această așezare, posterioară culturii Sintana de Mureș de „tip clasic”, respectiv o etapă ce ar putea fi datată la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. Pe lîngă cîteva fragmente ceramice, provenite din vase lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă, ornamentate cu striuri, (fig. 6/10, 11; 8/11), menționăm și două fragmente ceramice din pastă fină, de culoare cenușie, ornamentate cu motive stampilate (fig. 6/6,7; 8/5, 9), precum și un fragment, tot din pastă fină, mai închis la culoare, ornamentat cu motive realizate cu roțița (fig. 6/8; 8/7).

Decorul șampilat, de origine romană, care nu se întîlnește pe ceramica din faza timpurie a culturii Cerneahov¹⁰, apare pe ceramica din necropola din secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. de la Birlad-Valea Seacă¹¹, precum și pe ceramica din așezarea de la Biharea, într-un orizont „datînd mai degrabă din secolul al V-lea”¹². În stadiul actual al cercetărilor, considerăm că și fragmentele ceramice, din pastă fină, gălbui-portocalie, decorate cu motive geometrice realizate prin incizie, cu roțița sau prin șampilare, descoperite în 1979¹³, aparțin tot unei etape tîrzii din

⁸ Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 436.

⁹ Monedele, descoperite întîmplător, în primăvara anului 1979, pe arătură, au intrat în colecțiile Muzeului județean de istorie și artă Bacău (inv. 24871 și inv. 249870) și au fost descifrate de Virgil Mihăilescu-Bîrliba, căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹⁰ E. A. Simonovici, MIA, Moscova, 116, 1964, p. 336—338.

¹¹ Vasile Palade, *op. cit.*, p. 413, fig. 6/5.

¹² Sever Dumitrașcu, Materiale, Tulcea, 1980, p. 141.

¹³ Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 440—441, fig. 8/1—4; fig. 9/1—4. atribuite unei etape timpurii a culturii Sintana de Mureș,

⁵ Dan Isac, Materiale, Tulcea, 1980, p. 296, fig. 5 și p. 297.

⁶ Vasile Palade, Materiale, Tulcea, 1980, p. 409—412; fig. 3/3.

⁷ Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Nicolae Mirițoiu, Mircea Șt. Udrescu, Materiale, Tulcea, 1980, p. 246 și urm. Cf. și Raportul din 1981, prezentat la Sesiunea de la Vaslui din 25—28 III 1982.

evoluția așezării, respectiv o etapă ce s-ar data la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. Tot acestei etape, probabil, îi aparțin și un mic castron, lucrat la roată, din pastă cenușie, cu o angobă neagră (fig. 6/3; 8/2), precum și un fragment de pahar, din sticlă, de culoare alb-gălbuie, decorat cu o canelură aproape de gură și două caneluri mai jos (fig. 6/4; 8/10).

*

Cercetările arheologice de la Cîrligi-Filipești, pun în evidență o continuitate de viață neîntreruptă a populației autohtone din secolul al II-lea e.n. pînă, foarte probabil, la începutul secolului al V-lea e.n.

Materialele arheologice caracteristice fazei finale a culturii carpice, datată în a doua jumătate a secolului al III-lea și la începutul secolului al IV-lea e.n. care se întilnesc și în complexele din etapa imediat următoare, evidențiază, contribuția carpilor la cristalizarea culturii Sintana de Mureș. Nu mai puțin importante sînt dovezile arheologice ce probează o posibilă locuire, în această așezare, la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n.

Pătrunderea unor elemente germanice la începutul secolului al IV-lea precum și intervenția hunilor de la sfîrșitul aceluiași secol nu au dislocat populația autohtonă, mai ales din regiunile mai retrase, subcarpatice, zonă în care se află și așezarea de la Cîrligi-Filipești.

Dacă avem în vedere că la circa 1,5 km vest de așezarea de la Cîrligi, punctul „Rădi-Hărmănești”, se află situată așezarea de la Izvoare-Bahna, din secolele VI—IX e.n.¹⁴, se observă că în această microzonă, de pe valea pîrîului Băhnișoara-Hărmănești, se evidențiază o conti-

nuitate de locuire, preponderent autohtonă, din secolele II—III e.n., pînă în secolul al IX-lea e.n., respectiv din epoca dacilor liberi pînă în momentul încheierii procesului de etnogeneză și cristalizării culturii vechi românești.

În răstimpul și spațiul amintit, evident că se constată o anumită mobilitate a comunităților autohtone, dar această mobilitate s-a circumscris unei stabilități microzonale.

Această încheiere, ce se impune a fi întărită cu noi argumente, pune în lumină importanța investigației arheologice microzonale, pentru problema continuității și obligă la continuarea cercetărilor atît la Cîrligi-Filipești cît și la Izvoare-Bahna.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITAT DU II — Ve SIÈCLES DE CÎRLIGI COM. de FILIPEȘTI DÉP. DE BACĂU

RÉSUMÉ

En 1981, on a continué les recherches archéologiques dans l'habitat de Cîrligi, com. de Filipești, dép. de Bacău.

On a découvert de nouveaux complexes archéologiques parmi lesquels les habitations (L₂ et L₃) qui ont été attribuées à la suite de l'analyse de leur inventaire, au IVe siècle n.è. ainsi que deux fosses où l'on a trouvé peu de matériaux archéologiques (G₂ attribuée au IIIe siècle n.è., et G₁ datée du IVe siècle n.è.).

Outre les matériaux des complexes mentionnés, dans la couche aux restes archéologiques, on a trouvé des fragments céramiques qui indiquent une habitation, dans la zone examinée, aux II—IIIe siècle n.è., tandis que d'autres matériaux attestent une phase tardive dans l'évolution de cet habitat, en espèce une phase qui peut être placée à la fin du IVe siècle et au commencement du Ve siècle n.è.

Les données obtenues en 1981 s'ajoutent à celles des années antérieures, prouvant l'existence à Cîrligi d'un habitat qui a commencé au II—IIIe siècle n.è. et a continué jusqu'au commencement du Ve siècle n.è.

¹⁴ Ioan Mitrea, *Carpica*, 1973—1974, p. 55—76; idem, *Carpica*, 10, 1978, p. 205—252.